

Stručni rad

Primljeno 20.11.2017, prihvaćeno za objavljivanje 06.12.2017.

Prof. dr. sc. Šukrija Ramić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
sukriramic@hotmail.com

IMPLICIRANO ZNAČENJE ZAKONODAVNOG TEKSTA (*DELĀLETU-N-NAŞŞ*) U HANEFIJSKOJ PRAVNOJ ŠKOLI

Sažetak

*Ovaj rad proučava teorijska tumačenja učenjaka Hanefijske pravne škole impliciranog smisla zakonodavnog teksta (*delāletun-naşş*) i posljedicama takvog tumačenja na propise do kojih su hanefije došle svojim *idžtihadom*. Na početku, razmatra se pitanje mogućih tekstualnih nagovještaja (*ed-delalāt*) zakonodavnih tekstova, zatim jezičko i terminološko određenje koncepta *delāletun-naşsa* kod hanefija. Kroz primjere *delāletun-naşsa* pojašnjeno je kako su hanefije koristile *delāletun-naşş* u argumentaciji pravnih propisa. Nadalje, pojašnjen je i status *delāletun-naşsa* u Hanefijskom mezhebu i način preferiranja u slučaju kontradikcije između *işāretun-naşsa* i *delāletun-naşsa*. Na kraju su navedeni rezultati do kojih se došlo kroz predmetno istraživanje.*

Ključne riječi: zakonodavni tekst, Kur'ān, sunnet, *delāletun-naşş* značenje teksta, metodologija islamskog prava

1. Uvod

Jezikoslovlje je zasebna disciplina koja se izučava u metodologiji islamskog prava (*uşūlu-l-fiqh*). U njoj se proučavaju metode i načini kojima riječi zakonodavnog teksta (*naşş*) nagovještaju svoja značenja; na jasan ili višeznačan način. Navedena disciplina otvara puteve naučno utemeljenom razumijevanju zakonodavnih tekstova i omogućava *mudžtehidu* da derivira zakonska rješenja na osnovu pravila prihvaćenih u naučnim krugovima metodologa islamskog prava, što njegovom *idžtihadu* daje kvalitet, vjerodostojnost i kredibilitet, a njega štiti od proizvoljnosti i subjektivnosti.

U ovom radu govori se o razumijevanju učenjaka Hanefijske pravne škole impliciranog smisla zakonodavnog teksta (*delāletun-*

naṣṣ), i implikacijama tog razumijevanja na deriviranje pravnih propisa iz tih tekstova od strane hanefijskih učenjaka¹. Ovaj rad pruža mogućnost prepoznavanja prisutnosti *delāletun-naṣṣa* u argumentaciji hanefijskih učenjaka i pojašnjava koje značenje ono ima kod njih, *neprikosnoveno* (*qaṭ ṭ*) ili spekulativno (*ẓannī*).

Na izradi *ovoga* rada korištena je deskriptivna metoda u kombinaciji s metodom analize i komparativnom metodom.

O jezikoslovlju u metodologiji islamskog prava općenito na našem jeziku pisao je prije osamdeset godina rahmetli Mehmed Handžić, u *tekstu* pod naslovom *O razumijevanju i tumačenju (interpretaciji) vjerskih izvora*. (Handžić, *Izabrana djela*, 1999:5/570–602).

2. Jezično i terminološko određenje koncepta impliciranog smisla zakonodavnog teksta (*delāletu-n-naṣṣa*)

2.1. Jezička definicija *delāletun-naṣṣa*

Delālet^m u arapskom jeziku, između ostalog, znači: ukazivanje, uputa, dokaz, vođenje, znak, oznaka, simptom, smisao, značenje, pokazatelj. (Muftić, 2004:453) Indikacija značenja može biti jedna od tri vrste: a) potpuna podudarnost (*muṭābaqah*), stoga *insān* označava živo biće obdareno razumom; b) djelomična uključenost (*tedammun*), stoga *insān* ukazuje na biće obdareno razumom; c) neophodna misao vezana za značenje (*iltizām*), tako da *insān* označava biće sposobno da stiče znanje. (M.L.`A, 1380.H./1960:1/294; Lane, 1984:1/901)

2.2. Terminološka definicija *delāletun-naṣṣa*

Učenjaci Hanefijskog mezheba definirali su *delāletun-naṣṣ* različitim definicijama:

Govoreći o značenju koje daje, Bezdevī je *delāletun-naṣṣ* definirao na sljedeći način: "Utvrđeno na osnovu *delāletun-naṣṣa* je

¹ Hanefijski pravници podijelili su izraze upotrijebljene u tekstu (*naṣṣ*), u odnosu na indikaciju njihovih značenja i stepene tekstualne eksplicitnosti, u četiri kategorije: a) kategorija koja ukazuje na značenje na eksplicitan način (*ibāretun-naṣṣ*), b) putem znakova i aluzija (*iṣāretun-naṣṣ*), c) impliciranim smislom teksta (*delāletun-naṣṣ*), d) logičkim i nužnim značenjem bez kojeg bi tekst ostao nepotpun i ne bi uspio ostvariti svoju svrhu (*iktidā'un-naṣṣ*). (Vidi: Buḥārī, bez godine izdanja: 1/28; Serahsī, bez godine izdanja: 1/236)

ono što je utvrđeno jezičkim značenjem teksta, a ne *idžtihādom* i deriviranjem." (Buḥārī, 'A. 'A, bez godine izdanja: 1/73)

Saraḥsī je ponudio sličnu definiciju: "Ono što je utvrđeno na osnovu *delāletun-naṣṣa* je ono što je utvrđeno jezičkom kompozicijom teksta, a ne *idžtihādom* i racionalnim deriviranjem." (Saraḥsī, bez godine izdanja: 1/241)

Buḥārī je ponudio više specifičnu definiciju, ukazujući izravno na *delāletun-naṣṣ*: "*Delāletun-naṣṣ* je razumijevanje neizgovorenog iz izgovorenog, kroz kontekst i njegovu svrhu." (Buḥārī, 'A. 'A, bez godine izdanja: 1/73)

Iz ove definicije može se zaključiti da je *delāletun-naṣṣ* ono značenje teksta iz kog se razumije da propis na koji ukazuje tekst vrijedi i za neki drugi slučaj, jer oba slučaja dijele među sobom zajednički efektivni razlog propisa (*'illetu-l-ḥukm*). To se može objasniti na sljedeći način:

Govor ponekad lingvistički ukazuje na propis koja se odnosi na neku situaciju za koju efektivni razlog (*'illetu-l-ḥukm*) zahtijeva takav propis. Razumijevanje efektivnog razloga propisa (*'illetu-l-ḥukm*) u tom primjeru toliko je jednostavan i propis je tako očit da njegovo razumijevanje ne ovisi o istraživanju i pravnom obrazlaganju (*idžtihadu*). U isto vrijeme, postoji neka druga situacija o kojoj Zakonodavac nije objavio propis, a koja ima isti efektivni razlog (*'illetu-l-ḥukm*) koji je bio uzrokom objavljivanja prvog propisa. U takvim okolnostima, na um će ubrzano doći misao koja sugerira da je propis za drugu situaciju, o kojoj Zakonodavac nije ništa kazao, isti kao i za prvu, za koju je propis izvorno namijenjen. Ta misao, koja će pasti na um, nije rezultat pravnog obrazlaganja i analogije, nego je rezultat jezičkog razumijevanja koje sugerira da isti propis obuhvata obje situacije, kako onu o kojoj tekst govori tako i onu o kojoj tekst šuti².

Za razliku od eksplicitnog značenja (*'ibāretun-naṣṣ*) i aluzivnog značenja (*išāretun-naṣṣ*), koji su navedeni u riječima i znakovima u tekstu, implicirani smisao teksta (*delāletun-naṣṣ*) dokučuje se kroz identifikaciju s razlogom propisa (*'illetu-l-ḥukm*), koji je zajednički između eksplicitnog značenja (*'ibāretun-naṣṣ*) i impliciranog smisla teksta (*delāletun-naṣṣ*). Isti propis je prenesen, jer obje situacije dijele zajedničko značenje, koje se ogleda u uzroku i razlogu propisa (*'illetu-l-ḥukm*). Kao što je već

² Prvi propis kazan je jasno putem eksplicitnog značenja (*'ibāretun-naṣṣ*), a drugi kroz logično i pravno značenje zakonodavnog teksta (*delāletun-naṣṣ*).

spomenuto, ovo zajedničko značenje trebalo bi biti tako očito (lingvistički razumljivo) da svako ko razumije jezik trebao bi ga razumjeti bez potrebe za istraživanjem i pravnim tumačenjem (*idžtihād*). To će biti *delāletun-naṣṣ* bez obzira na to je li neizgovoreno značenje (*meskūt `anhu*) ekvivalentno, ili preferirajuće (*evlā*) od onog koje je izgovoreno (*mentūq*).

Dakle, kada eksplicitno značenje (*ibāretun-naṣṣ*) ukazuje na propis, i kada se iz istog značenja razumije da isti propis može vrijediti za drugu situaciju koja nije spomenuta, to značenje naziva se implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*).

Propis koji se temelji na impliciranom značenju teksta (*delāletun-naṣṣ*) utvrđen je jezičkim konceptom, a ne pravnim rezonovanjem (*idžtihād*) ili dedukcijom. To je zbog činjenice što je razumijevanje efektivnog razloga propisa (*illetu-l-ḥukm*) u neizgovorenem propisu (*meskūt `anhu*) utvrđeno na temelju poznavanja samoga jezika.³

3. Primjeri impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*)

a) Kur'an kaže: "Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: "Uh!" – i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: "Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali!" (Kur'an, XVII:23-24)

Ovaj tekst očito, po izričitom značenju (*ibāretun-naṣṣ*), zabranjuje iskazivanje i najblažeg oblika nepoštivanja roditelja ("ne reci im ni: "Uh!"). To eksplicitno značenje stavlja u obavezu djetetu da postupa prema svojim roditeljima ljubazno, s visokim poštovanjem i respektom: "... i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan..."

Iz perspektive arapskog jezika, može se razumjeti da je efektivni razlog (*illetu-l-ḥukm*) zabrane izražavanja i najmanjeg vida nepoštivanja prema roditeljima, kao što je riječ "Uh!", uputa

³ S obzirom na činjenicu da je propis, u slučaju *delāletun-naṣṣa*, preuzet iz značenja teksta, a ne iz njegovih riječi, ta se indikacija naziva "*delāletud-delāle*" ili "*fahvā-l-ḥitāb*". U Šafijskom mezhebu to se naziva "*mefhūmu-l-muvāfeqa*", jer značenja riječi u iznesenom slučaju, odgovaraju njegovoj indikaciji za slučaj koji nije izrečen. Stoga su *ibāretun-naṣṣ* i *delāletun-naṣṣ* međusobno suglasni kada je u pitanju efektivni razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*). (Vidi: Buḥārī 'A. 'A., bez godine izdanja: 1/73; Teftāzānī, bez godine izdanja: 1/133)

da se roditelji respektiraju i poštuju, kloneći se bilo čega što ih može uvrijediti. Ako je takvo neznatno djelo, kao što je riječ nepoštivanja "Uh!", zabranjeno, implicirani smisao teksta (*delāletun-naṣṣ*) sugerira da drugi oblici uvredljivog ponašanja, koji u sebi nose više oblike nepoštivanja, kao što je udaranje, psovka itd, također su uključeni u tekst i, prema tome, zabranjeni. Oni su zabranjeni jer, efektivni razlog (*illetu-l-ḥukm*) zabrane u njima je jednako ili više prisutan, s obzirom da logičko zaključivanje zahtijeva da zabrana nečega u malom obliku ili količini podrazumijeva njegovu zabranu u većem obliku ili količini. Prema tome, u konačnici se može zaključiti da su svi postupci koji predstavljaju neki vid uvrede prema roditeljima zabranjeni. Takvo značenje iz navedenog ajeta može razumjeti svako ko razumije arapski jezik, uprkos činjenici da ta druga kaznena djela nisu posebno spomenuta, jer implicirani smisao teksta (*delāletun-naṣṣ*) je tako očit da se razumije bez potrebe za pravnim rasuđivanjem i daljnjim istraživanjem⁴.

b) Kur'an kaže: "Raspuštenice neka čekaju tri mjeseca pranja; i nije im dopušteno kriti ono što je Allah stvorio u matericama njihovim, ako u Allaha i u onaj svijet vjeruju." (Kur'an, II:228)

Ovaj ajet ukazuje svojim eksplicitnim značenjem (*ibāretun-naṣṣ*) da je period čekanja prije ponovne udaje obavezan ženi kojoj je muž dao razvod. Međutim, iz značenja koje ovaj tekst nudi jasno se razumije da je razlog tog propisa (*illetu-l-ḥukm*) namjera da se utvrdi da li žena nosi dijete svoga bivšeg muža ili ne. Na taj način, očinstvo neće biti dovedeno u zabunu nakon što se ponovo uda.⁵

⁴ Zbog takve jasnoće, neki učenjaci govore o *delāletun-naṣṣu* kao očitom analogiji (*qijās dželijj*). Oni smatraju da je to neka vrsta analogije. Među njima je i Šafija, koji je kazao: "Ova [spoznaja] ne smije nikome biti nepoznata niti sumnjiva." (Vidi: Šafija, 1987:289)

S ovim mišljenjem ne slaže se većina učenjaka. Oni kažu da je implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) različito od analogije, jer efektivni razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*) u slučaju *delāletun-naṣṣa* uspostavljen je samo na jezičkom značenju i može ga razumjeti svako ko razumije jezik. Izvođenje efektivnog razloga propisa, u slučaju analogije, ipak zahtijeva ozbiljan *idžtihād* i ne može biti shvaćen osim od strane kvalificiranih učenjaka. Stoga, poznavanje samo jezika nije dovoljno kada se radi o analogiji (*qijāsu*). (Vidi: Ša'bān, 1983:303)

⁵ Islamski učenjaci obično spominju samo ovaj efektivni razlog za razdoblje čekanja (*priček*). Međutim, moguće je prepoznati i druge efektivne razloge ovog propisa, kao što je potreba za odmorom i olakšanjem stresa koji obično

Ovaj razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*) postoji u svim vrstama razdvajanja između muža i žene, bez obzira da li se radi o razvodu koji daje muž, ili je na zahtjev supruge (*ḥul`*)⁶, ili je nastupio smrću supruge itd. U svim tim situacijama, poput razvedenih žena spomenutih u prethodnom ajetu, žena je prije ponovne udaje dužna pričekati propisani rok, zato što tekst ukazuje na taj propis impliciranim smislom teksta (*delāletun-naṣṣ*). Sve situacije u kojima se žena rastaje od svoga muža dijele zajednički razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*) na koji ukazuje eksplicitno i izričito značenje teksta (*ibāretun-naṣṣ*) prethodno navedenog ajeta.

c) Kur'an kaže: "Oni koji bez ikakva prava jedu imetke siročadi – doista jedu ono što će ih u vatru dovesti i oni će u ognju gorjeti!" (Kur'an, IV:10)

Eksplicitno značenje ovog ajeta ukazuje na to da je neopravdano "jedenje" imovine siročadi zabranjeno (*ḥarām*). Ono zabranjuje zakonskim tutorima korištenje imovine siročadi za vlastitu korist. Efektivni razlog ove zabrane - zaštita imovine siročadi i strah za njeno uništenje - može shvatiti svako ko razumije jezik. Putem analogije, ovaj propis može se proširiti i na druge situacije u kojima je prepoznat isti efektivni razlog (*illetu-l-ḥukm*) - zaštita imovine siročadi. Primjer za to je tretiranje lošeg finansijskog upravljanja na isti način, čak i kada to ne uključuje ličnu korist. Uprkos činjenici da prethodni ajet ne govori o različitim načinima na koji imovina može biti upropaštena, oni su ipak jednako zabranjeni. Dakle, svaki čin koji može uzrokovati uništenje ili gubitak imovine siročeta spada pod zabranu.

d) Kur'an kaže: "Zabranjuju vam se: matere vaše, i kćeri vaše, i sestre vaše, i sestre očeva vaših, i sestre matera vaših, i bratične vaše, i sestrične vaše, ..." (Kur'an, IV:23)

prati razvod, fizičku, emocionalnu i mentalnu pripremu za novi život, rješavanje nekih pitanja koja treba riješiti prije nego što se razvedena žena ponovo uda i sl. Ako je otkrivanje trudnoće jedini efektivni razlog tog propisa, može se tvrditi da danas postoje medicinske tehnike kojima se sigurno može otkriti trudnoća. Stoga će kontinuitet propisa o pričeku doći pod upitnik. Međutim, koliko mi je poznato, nijedan muslimanski učenjak nije raspravljao o ovom pitanju. To ukazuje da postoji mogućnost kako oni smatraju da postoje i drugi efektivni razlozi koji se odnose na propis o *pričeku*.

⁶ *Hul`* je razvod na temelju zahtjeva supruge, pri čemu ona, u zamjenu za razvod, daje mužu materijalnu naknadu.

EksPLICITNO značenje (*ʿibāretun-naṣṣ*) ovog ajeta jasno pokazuje da je zabranjeno (*ḥarām*) sklapanje braka sa tetkom, bratičnom, sestričnom itd. S jezičke strane gledano, može se shvatiti da je razlog zabrane srodstvo, koje zahtijeva posebne odnose. Taj razlog, koji je efektivni razlog (*ʿilletu-l-ḥukm*) tog propisa, postoji u vezi s nekim drugim rođacima, koji nisu eksplicitno navedeni u ajetu, poput nane i unuke. Oni su bliža rodbina od bratične i sestrične. Dakle, prethodni tekst zabranjuje brak sa tetkom eksplicitnim značenjem (*ʿibāretun-naṣṣ*), a zabranjuje ženiti nane impliciranim značenjem teksta (*delāletun-naṣṣ*). Također, zabranjuje se bratična i sestrična eksplicitnim i izričitim značenjem teksta (*ʿibāretun-naṣṣ*), a brak sa unučadi zabranjuje se impliciranim značenjem teksta (*delāletun-naṣṣ*). Dakle, zabranjeno je oženiti nanu, isto kao što je zabranjeno oženiti tetku. Isto tako, zabranjeno je ženiti se s unučadi, kao što je zabranjeno ženiti se bratičnom i sestričnom.

4. Indikacija i status impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*)

Rani hanefijski učenjaci, kao što su Bezdevī i Serahsī, nisu razmatrali pitanje da li je implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) definitivno (*qaṭʿī*) ili spekulativno (*zannī*). (Buhārī ‘A. ‘A., bez godine izdanja:1/73-74, Serahsī, bez godine izdanja: 1/241) Oni su pokušali objasniti razliku između *delāletun-naṣṣa* i *qijāsa*. Serahsī je naširoko raspravljao o tom pitanju. On je vrlo jasno istaknuo razlike. Naprimjer, u slučaju *delāletun-naṣṣa*, razumijevanje efektivnog razloga (*ʿilletu-l-ḥukm*), koji je zajednički između izrečenog (*mentūq*) i onog koji je prešućen (*meskūt ʿanhu*), zavisi isključivo od poznavanja jezika. S druge strane, u slučaju analogije, razumijevanje efektivnog razloga, koji je zajednički između izvornog propisa (*meqīs ʿalejhi*) i novog slučaja (*meqīs*), zahtijeva određene specijalizirane sposobnosti predviđene za mudžtehida. Ta razlika znači da efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) u slučaju *delāletun-naṣṣa* mogu shvatiti kako stručnjaci koji posjeduju pravno znanje (*fuqahāʾ*) tako i drugi koji poznaju samo jezik, dok u slučaju analogije efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) mogu razumjeti samo stručnjaci koji posjeduju pravno znanje.

Neki kasniji učenjaci u Hanefijskom mezhebu razmatrali su pitanje da li pravno i logičko značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) ima

definitivno (*qaṭ ʿī*) ili spekulativno (*zannī*) značenje. Po tom osnovu, oni su *delāletun-naṣṣ* podijelili na dva dijela: *qaṭ ʿī* i *zannī*.

1) *Delāletun-naṣṣ* ima definitivno (*qaṭ ʿī*) značenje u situaciji kada je njegovo ciljano značenje zasigurno poznato. Ta sigurnost dolazi od pozitivnog značenja propisa koji je doslovno spomenut, i kao takav zasigurno je poznat. U skladu s tim, taj propis će biti validan i za slučaj koji nije spomenut, ako oba slučaja dijele isti efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*). Dakle, zajedničko značenje između onog koji je eksplicitno spomenut i onog koji je prešućen zasigurno je poznat. To će biti jasno iz sljedećeg primjera. Kur'an kaže: "Ima sljedbenika Knjige koji će ti vratiti ako im povjeriš tovar blaga, a ima i onih koji ti neće vratiti ako im povjeriš samo jedan dinar, ako ga ne budeš stalno pratio..." (Kur'an, III:75)

Ovaj ajet, u svom prvom dijelu, svakako ukazuje, unatoč činjenici da nije doslovno spomenuto, da će oni koji su pouzdani vratiti kada im se povjeri i najmanja količina neke vrijednosti. Ovaj zaključak proizlazi iz činjenice da je povjerenje ciljano značenje riječi "vratiti". Nema sumnje da onaj ko je pouzdan u vezi s velikom količinom, pouzdan je i kada je manja količina u pitanju, i da će takav vratiti kada se to od njega zahtijeva. Dakle, pravno i logičko značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) u ovom slučaju sigurno je, jer ciljano značenje (pouzdanost) svakako je zajedničko između izrečenog (*menṭūq*) i onoga što nije kazano (*meskūt ʿanhu*).

U drugom dijelu, ajet na isti način govori o varalici. Varalica će prevariti i u najmanjem iznosu. To značenje je doslovno kazano. Ako će takva osoba prevariti kada je u pitanju i najmanji iznos, nema sumnje da će ona to učiniti kada je veći iznos u pitanju. To se, svakako, razumije iz ajeta, unatoč činjenici da nije doslovno spomenuto. To pravno i logičko značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) sigurno je, jer ciljano značenje (prevara) bez sumnje je zajedničko između onoga što je izgovoreno i onoga što nije izgovoreno.

2) *Delāletun-naṣṣ* ima spekulativno značenje (*zannīd-delāle*) kada efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*), koji je doslovno spomenut, nije sigurno prepoznat, ili zato što efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) nije definitivno utvrđen u prešućenom značenju zbog činjenice da postoji mogućnost da je, eventualno, ciljano neko drugo značenje. To se može vidjeti u sljedećem primjeru:

Ebū Hurejre, r. a., pripovijeda da je čovjek došao Poslaniku, s. a. v. s., i rekao: "Upropašten sam, Allahov Poslaniče!" On ga je

upitao: "Zašto?" Čovjek je odgovorio: "Imao sam intimni odnos sa svojom suprugom za vrijeme posta tokom ramazana." On je upitao: "Možeš li sebi priuštiti da oslobodiš roba?" Čovjek je odgovorio: "Ne." On je pitao: "Jesi li u stanju postiti dva mjeseca kontinuirano?" On je odgovorio: "Ne." "Možeš li sebi priuštiti da nahraniš šezdeset siromašnih ljudi?", Poslanik je pitao. Čovjekov je odgovor bio opet negativan. Potom je čovjek sjeo, a Poslanik, s. a. v. s., donio je grozd datula i rekao mu: "Daj ovo u dobrotvorne svrhe." Čovjek uzviknu: "Ima li iko siromašniji od mene da mu se da milostinju?! Tako mi Allaha, u cijelom području ne postoji kuća koja se nalazi u većoj potrebi od naše!" Poslanik, s. a. v. s., široko se nasmiješio, tako da su mu se kutnjaci ukazali, i rekao mu: "Idi i nahrani svoju porodicu." (Buḥārī, 'A. I., bez godine izdanja: 2/235-236 (30:31); Muslim, Ḥ. K., bez godine izdanja: 2/781 (br. 1111).

Ovaj hadis govori svojim eksplicitnim značenjem (*ibāretun-naṣṣ*) da je iskup obavezan za nekoga ko namjerno ima intimni odnos tokom posta u mjesecu ramazanu, jer je Poslanik, s. a. v. s., jasno naredio, osobi koja je to uradila, da plati iskup. Efektivni razlog ovog propisa (*illetu-l-ḥukm*) je ozbiljan prijestup protiv posta propuštanjem jednog njegovog osnovnog elementa (*rukna*), koji se ogleda u suzdržavanju od užitaka, činjenjem intimnog odnosa. Jelo i piće tokom posta u mjesecu ramazanu također su teški prijestupi i, shodno tome, treba da dobiju istu šerijatskopravnu kvalifikaciju kao i u slučaju intimnog odnosa (utemeljenom na izričitom značenju *ibāretun-naṣṣ*), jer jelom i pićem krši se osnovni elemenat (*rukna*) posta. Drugi zaključak temelji se na impliciranom značenju teksta (*delāletun-naṣṣ*).

Dakle, kazna propisana za nekoga ko ima intimni odnos tokom dana ramazana vrijedi i za druge koji namjerno prekinu svoj post na druge načine, kao što je jelo, piće itd.⁷ Prvi propis temelji se na izričitom značenju (*ibāratun-naṣṣ*), a drugi se temelji na impliciranom značenju (*delāletun-naṣṣ*).

Efektivni je razlog propisivanja ove kazne iskupa (*illetu-l-ḥukm*), kao što je ranije spomenuto, kršenje osnovnih elemenata (*ruknova*) posta, koji se općenito ogledaju u suzdržavanju od bilo čega što će pokvariti post. Međutim, ovaj zaključak nije siguran s

⁷ Ovo je mišljenje Mālikovo i njegovih sljedbenika, Ebū Ḥanīfe i njegovih sljedbenika, Ševrija i nekih drugih učenjaka. (Vidi: Ibn Rušd, 1985:1/302-303; Ibn Qudāme, bez godine izdanja: 3/115; Seraḥsī, bez godine izdanja: 3/79; Ibnu-l-Humām, 1315 H:2/68-70.)

obzirom na činjenicu da postoji mogućnost da je Poslanik, s. a. v. s., naredio čovjeku taj iskup upravo zbog činjenice da je post prekršio na taj način - intimnim odnosom⁸. To je razlog zašto je efektivni razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*) u ovom primjeru spekulativan (*ẓannī*). Dakle, implicirano značenje (*delāletun-naṣṣ*), koje sugerira da je iskup obavezan u ovom slučaju, spekulativno je (*ẓannī*) značenje. Ta činjenica, međutim, ne sprečava da značenje bude implicirano (*delāletun-naṣṣ*), kao i da se iz njega derivira pravni propis. To je zato što je glavni uvjet za implicirano značenje da se može spoznati poznavanjem jezika, bez potrebe za daljnjim razmišljanjem i istraživanjem.

Može se zaključiti da je sigurnost značenja (*qaṭʿid-delāle*) utemeljena na činjenici da je efektivni razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*), koji je zajednički između izgovorenog i prešućenog, zasigurno poznat, dok je u slučaju *ẓannid-delāle* efektivni razlog propisa neizvjestan, jer se i za neko drugo značenje pretpostavlja da je, eventualno, efektivni razlog propisu (*illetu-l-ḥukm*).

5. Propisivanje kaznenih propisa i iskupa na osnovu impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*)⁹

Propisivanje kaznenih propisa i njihovo izvršavanje vrlo je senzitivno u Šerijatu, jer se smatra da je to isključivo u Allahovoj, dž. š., nadležnosti. To je razlog zašto ti propisi treba da budu utemeljeni na jakom i jasnom legislativnom tekstu, i ne mogu se provoditi ako postoji i najmanja sumnja o njihovoj pravnoj valjanosti, odnosno ako nedostaje bilo koji potrebni uvjet. Ibnu-l-Mundir je kazao: "Postoji konsenzus među učenjacima za koje znam, da se precizno propisane šerijatske kazne (*ḥudūd*) ne

⁸ To je jedan od razloga zašto neki učenjaci, poput Šāfije, Ibn Ḥanbela, Zāhirija i nekih drugih, tvrde da je iskup obavezan samo u slučaju kada je post namjerno prekinut intimnim odnosom, a ne jelom, pićem ili nečim drugim. Oni su kazali da je temeljno pravilo nepostojanje iskupa, osim u onim situacijama koje je Šerijat jasno spomenuo. U ovom slučaju Šerijat je spomenuo samo intimni odnos. Oni, također, tvrde da je efektivni razlog propisa (*illetu-l-ḥukm*) kršenje osnovnog elementa (*rukna*) posta na taj način, tj. putem intimnog odnosa. Namjerno konzumiranje hrane i pića ne može se analogizirati sa intimnim odnosom zbog bitnih razlika između njih. (Vidi: Ibn Rušd, 1985:1/302-303, bez godine izdanja: 3/115, Šīrāzī, bez godine izdanja: 1/182).

⁹ Vidi: Marginānī, bez godine izdanja: 2/102, 4/159; Ibn Qudāme, bez godine izdanja: 8/186-187; Dessūqī, bez godine izdanja: 4/314; Serahsī, bez godine izdanja: 1/242-244; Ibnu Emīri-l-Ḥādž, 1983:1/113.

izvršavaju ako postoji bilo kakva sumnja (da neki od uvjeta za izvršavanje kazne nisu ispunjeni)." (Ibn Qudāme, bez godine izdanja: 8/184.) Ima puno hadisa koji podržavaju ovakav stav. (Vidi: Tirmidī, bez godine izdanja: 4/25, br. 1424; Ibn Mādždže, bez godine izdanja: 2/850, br. 2545.) Poznato pravno pravilo među muslimanskim pravnim stručnjacima kaže da je činjenje greške u neizvršavanju kazne bolje nego da se počini greška u izvršenju kazne.

Hanefijski mezheb, općenito gledano, propisuje kaznene propise i iskupe na osnovu impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*). Međutim, kada je značenje *delāletun-naṣṣa* spekulativno (*ẓannī*), učenjaci se razilaze oko propisa uspostavljenog na temelju takvog dokaza. Slijedi nekoliko primjera.

a) Kur'an kaže: "Bludnicu i bludnika izbičujte sa stotinu udara biča..." (Kur'an, XXIV:2)

Ovaj ajet, u izričitom smislu (*ibāretun-naṣṣ*), ukazuje na propis da preljubnici, muškarci ili žene, trebaju biti bičevani. Štaviše, po impliciranom značenju teksta (*delāletun-naṣṣ*), ovaj ajet ukazuje da isti propis važi i za sodomiju. Hanefijski učenjaci o tom pitanju nemaju jedinstven stav. Ebu Ḥanīfe tvrdi da je kazna za sodomiju *ta'zīr*, dok njegovi učenici Ebū Jūsuf i Muḥammed b. el-Ḥasan eš-Šejbānī tvrde da za sodomiju važi isti propis kao i za preljubnike, što je stav i imama Šāfīje. (Vidi: Ibn Qudāme, bez godine izdanja: 8/186-187; Dessūqī, bez godine izdanja: 4/314)

Ebū Jūsuf i Muḥammed su utemeljili svoj stav o pitanju kazne za sodomiju na temeljima impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*). Tvrđili su da je efektivni razlog (*illetu-l-ḥukm*) zabrane preljube to što se u preljubi "sperma sa strašću stavlja na zabranjeno mjesto". To značenje je više prisutno u sodomiji, jer je i tu "nenormalno mjesto" i njena zabrana je više naglašena. Jedina razlika između tog dvoga je ime mjesta, što ne sprečava sodomiju da dijeli isto značenje (efektivni razlog propisu) s preljubom.

Ebū Ḥanīfe je pravio razliku između preljube (*zinā*) i sodomije (*livāt*) na temelju efektivnog razloga propisa (*illetu-l-ḥukm*). U zinaluku on vidi radnju koja uzrokuje uništavanje čovječanstva. Po njemu, preljuba, za razliku od sodomije, može rezultirati vanbračnom djecom, koja neće imati gotovo nikakav status. Oni neće imati svoje porijeklo, niti oca koji ih pomaže. U sodomiji takav rezultat (efektivni razlog) ne postoji, jer se djeca ne

mogu roditi. Štaviše, sodomija je nešto što normalna priroda čovjekova izbjegava.

Kao što je već spomenuto, *ḥudūdi* i verifikacija kazne za njih u Šerijatu tretiraju se kao izuzetno delikatno i osjetljivo pitanje. Upravo zbog toga, izvođenje propisa iz impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*), kada je njegovo značenje spekulativno, smatrat će se slabim dokazom. To je razlog zašto su učenjaci koji su kaznu za preljubu prenijeli i na sodomiju svoje mišljenje argumentirali i drugim dokazima, kao što su ajeti koji govore o sodomiji i propisanoj kazni u prijašnjim vremenima¹⁰. Oni nisu mogli samo na osnovu *delāletun-naṣṣa*, kada je spekulativnog značenja (*ẓannī*), utvrditi kaznu *ḥadda*, jer se *ḥudūd*-kazne ne izvršavaju ukoliko postoji i najmanja sumnja da neki od uvjeta za izvršavanje takve kazne nije ispunjen.

b) Što se tiče iskupa za vjernika koji drugog nehotice ubije, Kur'an navodi da je on dužan platiti iskup: "Ne nađe li, mora uzastopce postiti dva mjeseca da bi Allah primio pokajanje – a Allah sve zna i mudar je.." (Kur'an, IV:92)

Tumačeći ovo pitanje, pravne škole su se razišle u vezi s pitanjem efektivnog razloga za propisani iskup u slučaju nehotičnog ubistva.

Šafije tvrde da je efektivni razlog ovog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) sprečavanje i prevencija ubijanja ljudi. To značenje je više prisutno u slučaju ubistva s predumišljajem. Dakle, iskup u ovom slučaju ustanovljen je na osnovu impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*). Oni tvrde da, ako je iskup obavezan u slučaju nehotičnog ubistva, gdje namjera ubistva ne postoji, preče je taj iskup uvesti i smatrati obaveznim u slučaju ubistva s predumišljajem, kod kojeg takva namjera postoji. Takav propis ima dodatni prevenirajući karakter.

Hanefije, malikije i hanbelije tvrde da efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) u slučaju nehotičnog ubistva, na koje ukazuje eksplicitno značenje (*ibāretun-naṣṣ*), ispravlja nemar koji je došao od osobe koja je počinila grešku, što je dovelo do smrti zaštićenog ljudskog bića. Iskup nije propisan kako bi se spriječilo i zaustavilo ubijanje ljudi, jer osoba koja je počinila grešku ne smatra se osobom koja ima namjeru ubijati ljude. Poslanik, s. a. v. s., rekao je: "Allah je, doista, oprostio mojim sljedbenicima

¹⁰ Vidi sljedeće ajete: XI:77-83; XVI:61-77; XXVI:160-175; LIV:32-39.

pogreške, zaborav i ono što su bili prisiljeni raditi protiv svoje volje." (Ibn Mādždže, bez godine izdanja: 1/659)

Većina učenjaka, dakle, zaključilo je da efektivni razlog propisa (*ʿilletu-l-ḥukm*) koji je prisutan kod nehotičnog ubistva nije prisutan kod ubistva s predumišljajem, jer ubistvo s predumišljajem veliki je grijeh i njegov zločin je veći od nehotičnog ubistva. Osim toga, propisivanje iskupa za manji grijeh ne znači da je takav iskup primjeren za veći grijeh. Dakle, iskup za ubistvo s predumišljajem nije utvrđen.

6. Indikacija impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*)

Iz tumačenja hanefijskih učenjaka može se razumjeti da indikacija impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*) korespondira s indikacijom aluzivnog značenja teksta (*išāretun-naṣṣ*). To znači da se njihova indikacija tretira kao definitivna (*qaṭʿī*), ukoliko ne postoji dokaz koji ukazuje na nešto drugo. Razlika između te dvije indikacije postaje vidljiva jedino u slučaju kontradiktornosti među njima. (Vidi: Neseḫī, 1406. H./1986: 1/385) Shodno tom razumijevanju i tumačenju, može se zaključiti kako su mudžtehidi obavezni (*vādžīb*) da u procesu svoga idžtihada koriste i implementiraju implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*).

7. Kontradikcija između *delāletun-naṣṣa* i *išāretun-naṣṣa*

Imajući u vidu da indikacija impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*) korespondira s indikacijom aluzivnog značenja teksta (*išāretun-naṣṣ*), može se zaključiti da i jedno i drugo imaju istu snagu i vrijednost, jer je njihova indikacija definitivna (*qaṭʿī*), ukoliko ne postoji dokaz koji ukazuje na nešto drugo. I kod jednog i drugog indikacija je uzeta iz razumljivog značenja teksta, njegova duha i koncepta, oslanjajući se samo na poznavanje jezika, bez potrebe za pravnim rezoniranjem i dedukcijom.

Unatoč toj jednakosti, u slučaju kontradikcije aluzivno značenje (*išāretun-naṣṣ*) ima prednost nad impliciranim značenjem teksta (*delāletun-naṣṣ*), jer kod aluzivnog značenja (*išāretun-naṣṣ*) propis je indiciran samim riječima u tekstu putem podudarnosti i saglasnosti. Nadalje, ta indikacija dolazi kroz značenje koje je motiv za propis u eksplicitnom značenju (*ʿibāretun-naṣṣ*), te kroz spoznaju njegove realizacije u onom što nije spomenuto (*meskūt 'anhu*), dok u slučaju impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*) propis je utemeljen na poznavanju efektivnog razloga propisa

(*illetu-l-ḥukm*), a za spoznaju toga neophodno je pravno rezoniranje. Naravno, ono što se spoznaje direktno ima prednost u odnosu na ono što se spoznaje posredno. Otuda aluzivno značenje (*išāretun-naṣṣ*) ima prednost nad impliciranim značenjem teksta (*delāletun-naṣṣ*) u slučaju kontradikcije. (Vidi: Neseḫī, 1406. H./1986:1/385-386)

Primjer za kontradikciju između aluzivnog značenja (*išāretun-naṣṣ*) i impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*) može se vidjeti u propisu koji govori o iskupu za ubistvo iz nehata. Kur'an kaže: "...Ne nađe li, mora uzastopce postiti dva mjeseca da bi Allah primio pokajanje – a Allah sve zna i mudar je." (Kur'an, IV:92) Na osnovu impliciranog značenja teksta (*delāletun-naṣṣ*) šafije su, kako je prethodno navedeno ustanovile propis da je iskup za ubistvo s predumišljajem obavezan. Oni su svoj stav argumentirali rekavši da, ako je iskup propisan za ubistvo iz nehata, preče je da on bude propisan u slučaju ubistva s predumišljajem, jer je to veći zločin.

Hanefije su odgovorile na taj argument kazavši da je impliciranom značenju teksta (*delāletun-naṣṣ*) suprotstavljeno aluzivno značenje (*išāretun-naṣṣ*) indicirano sljedećim ajetom: "Onome ko hotimično ubije vjernika kazna će biti – Džehennem, u kome će vječno ostati; Allah će na njega gnjev Svoj spustiti i prokleće ga i patnju mu veliku pripremiti." (Kur'an, IV:93) Ovaj ajet indicira putem aluzivnog značenja (*išāretun-naṣṣ*) da iskup nije obavezan za ubicu s predumišljajem jer se ne spominje u situaciji kada se pojašnjava kazna za taj zločin.

U ovom primjeru implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) koje uspostavlja iskup suprotstavljeno je aluzivnom značenju (*išāretun-naṣṣ*) koje kaže da iskupa nema. Shodno prethodnoj elaboraciji, prednost će se dati aluzivnom značenju, jer je njegova indikacija jača i iskup neće biti propisan u slučaju ubistva s predumišljajem.

8. Zaključak

Na osnovu prethodne elaboracije o navedenoj temi, da se zaključiti da: a) hanefijski učenjaci su koristili implicirano značenje teksta (*delāletun-naṣṣ*) u svojoj pravnoj argumentaciji i na osnovu takvih značenja uspostavljali su pravne propise; b) njihova upotreba tog značenja govori da je implicirano značenje (*delāletun-naṣṣ*), koje se može prepoznati u zakonodavnom tekstu, valjan

šerijatski argument u Hanefijskom mezhebu; c) oni su smatrali da njegova indikacija nije dovoljno jaka da bi se samo na osnovu nje uspostavio propis iz domena *hudūda*; d) indikacija *delāletun-naṣṣa* kod hanefija može biti neprikosnovenog značenja (*qaṭ`ī*), kao i spekulativnog značenja (*ẓannī*), ovisno o tome da li postoji dokaz koji ukazuje da bi *delāletun-naṣṣ* moglo imati i neko drugo značenje; e) u slučaju kontradikcije između aluzivnog značenja (*iṣāretun-naṣṣ*) i impliciranog značenja (*delāletun-naṣṣ*), prvom se daje prednost; f) poznavanje ove problematike, koju tretira metodologija islamskog prava, pomaže mudžtehidu da lakše derivira propise i da se zaštiti od eventualne proizvoljnosti i subjektivnog tumačenja.

Literatura

- Adžlūnī, I. (1351. H.). *Kešfu-l-esrār ve muzīlu-l-ilbās*, 'ammā *ištehere mine-l-eḥādīti 'alā elsinetin-nās*, Maṭba'atu-l-Qudsi.
- Albānī, M. N. (1399/1979). *Irvā'u-l-galīl fī tahrīdži eḥādīti Menāris-sebīl*, 10 tomova, prvo izdanje, El-Mekteb el-islāmī.
- Bejhēkī, A. Ḥ. (1356/1937). *Es-Sunen el-kubrā*, 10 tomova, prvo izdanje, Maṭba'atu Dāru-l-me`ārif el-`uṭmānijeh, Hajderabad.
- Buhārī, 'A. 'A. (bez godine izdanja). *Kešfu-l-esrār 'an uṣūli Fahri-l-islām el-Bezdevī*, Dāru-l-kitāb el-islāmī, Kairo.
- Buhārī, 'A. I. (bez godine izdanja). *El-Džāmi' eṣ-ṣaḥīḥ*, El-Mektebe el-islāmijje, Istanbul, Turska.
- Bādšāh, M. A. (bez godine izdanja). *Tejsīrut-tahrīr*, (bez izdavača i mjesta izdanja).
- Ba`labekī. R. (1992). *El-Mevrid*, Dāru-l-`ilm li-l-melājīn, Bejrut, Libanon.
- Debbūsī, A. U. (bez godine izdanja). *El-Esrār fī-l-uṣūl ve-l-furū` fī takvīm edillitiš-šer`i*, Kairo, Egipat.
- Dessūqī, M. (bez godine izdanja). *Hašijetud-Dessuqī `alā eš-šerḥ el-kebīr*, Īsā el-Bābī el-Ḥalebī, Kairo.
- El-Džeššāš, E. A. (1335. H.). *Aḥkāmu-l-Kur`ān*, Maṭba'atu-l-evqāf el-islamijje, Kairo.
- Ibnu Emīri-l-Ḥādž, M. (1983). *El-Taqrīr vet-taḥbīr*, Dāru-l-kutub el-`ilmijje, drugo izdanje, El-Maṭbe'a el-`Uṭmānijje, Egipat.
- Gibb and Kramers, H. A. R. and J. H. (1974). *Shorter Enciclopedia of Islam*, E. J. Brill, Leiden.
- Hallāf, 'A. (bez godine izdanja). Mektebetu-d-da've el-islāmijje, Kairo.

- Handžić, M. (1999). *Izabrana djela Mehmeda Handžića* (Studije iz šeriatskog prava, Knjiga 5), Ogledalo, Sarajevo.
- Ibn Keṭīr, ‘I. (1414. H./1994). *Tefsīru-l-Kur’ān el-‘azīm*, Revival of Islamic Heritage Society, Kuwait.
- Kevrānī, Ṭ. (1408. H./1988). *Šerḥu Muḥteṣari-l-Menār fī uṣūli-l-fiqh*, Dārus-selām, (bez mjesta izdanja).
- Ḥudārī Bek, M. A. B. (1409/1988). *Uṣūlu-l-fiqh*, Dāru-l-fikr, Bejrut, Libanon.
- Ibnu-l-Humam, K. (1315 H). *Fethu-l-Qadīr šerḥu-l-Hidāje*, El-Maṭbaa el-emīrijje, Egipat
- Lane, E. (1984). *Arabic-English Lexicon*, Islamic Text Society Trust, Velika Britanija.
- Fejrūzabādī, M. (1373. H.). *El-Qāmūš el-muḥīt*, Muṣṭafa Maḥmūd, Kairo.
- Kamali, M. (1991). *Principles of Islamic Jurisprudence*, Islamic Texts Society, Cambridge, Velika Britanija.
- Ibn Qudāme, (bez godine izdanja) *El-Mugnī*, Mektebetu-r-Riyāḍ el-ḥadīḥe, Riyadh, Saudi Arabia.
- Ibn Qudāme, M. (1977). *Revdatun-nādir ve džinnetu-l-menāzir*, Džāmi‘atu-l-imām Muḥammed ibn Sa‘ūd, Riyadh.
- Ibn Mādždže, M. (bez godine izdanja). *Sunen ibn Mādždže*, El-Mektebe el-islāmijje, Istanbul.
- Medžme‘u-l-luga el-‘arebijje, M. L. A. (1380. H./1960). *El-Mu‘džem el-vesīf*, Dāru ihjāi-t-turāti el-‘arebī, Kairo.
- Muslim, Ḥ. K. (bez godine izdanja). *Šaḥīḥ Muslim*, Dāru ihjā’i-l-kutub el-‘arebijje, Kairo.
- Muftić, T. (2004). *Mu‘džem arebī busnevī*, Kalem, Sarajevo.
- Neseḫī, ‘A. (1406. H./1986). *Kešfu-l-esrār šerḥu-l-muṣannifi ‘ale-l-Menār*, Dāru-l-Bāz, Mekka.
- Qurṭubī, M. (bez godine izdanja). *El-Džāmi‘ li aḥkāmi-l-Kur’ān*, Dāru-l-kitāb el-‘arebī, (bez mjesta izdanja).
- Ibn Rušd, (1985). *Bidājetu-l-mudžtehid*, Dāru-l-marife, Bejrut.
- Seraḥsī, M. (bez godine izdanja). *Uṣūlus-Seraḥsī*, Dāru-l-ma‘rife, Bejrut, Libanon.
- Ša`bān, Z. (1983). *Uṣūlu-l-fiqh el-islāmī*, Dāru-l-kitāb el-džāmi`ī, Kairo.
- Šāfija, M. I. (1987). *Er-Risāle fī uṣūli-l-fiqh*, prijevod Madžid Haddūrī, 2 izdanje, The Islamic Texts Society, Cambridge, Velika Britanija.
- Šīrāzī, I. (bez godine izdanja). *El-Muḥeddeb*, Maṭba`a Muṣṭafa el-Bābī al-Ḥalebī, Kairo.

- Ṭaberī, M. (1329. H.). *Džāmi‘u-l-bejān ‘an tefsīri āji-l-Kur‘ān*, Maṭba‘atu Bulāq, Egipat.
- Teftāzānī, M. (bez godine izdanja). *Šerḥut-telvīḥ ‘alet-tevdīḥ*, Dāru-l-kutub el-‘ilmijje, Bejrut, Libanon.
- Tirmidī, M. (bez godine izdanja). *El-Džāmi`eš-ṣaḥīḥ*, Dāru-l-kutub el-‘ilmijje, Bejrut, Libanon.
- Zamahšerī, M. ‘U. H. (bez godine izdanja). *El-Kaššāf ‘an ḥaqā’iq gavāmiḍit-tenzīl ve ‘ujūni-l-eqāvīl fī vudžūhit-te’vīl*, Dāru-l-ma‘rifeh, Bejrut, Libanon.

Professional paper

IMPLICED MEANING OF THE LEGISLATIVE TEXT (DALĀLATU-N-NAŞŞ) IN HANEFĪ LEGAL SCHOOL

Šukrija Ramić, PhD

Abstract

This paper examines Hanafī legal school theoretical interpretations of the logical and legal meaning of the legislative text (*dalālatu-n-naşş*) and the consequences of such an interpretation on the legal norms that the Hanafīs came to with their *ijtihād*. At the beginning, the question of possible textual indications (*ed-delalāt*) of legislative texts is considered, then the linguistic and terminological definition of the concept of *dalālatu-n-naşş* in Hanafī school. Through the examples of *dalālatu-n-naşş*, it was explained how the Hanafīs used *dalālatu-n-naşş* in the argumentation of legal norms. Furthermore, the status of *dalālatu-n-naşş* in the Hanafī legal school and the preference in the case of contradictions between *işāratu-n-naşş* and *dalālatu-n-naşş* have been clarified. At the end, the results that have been made through the paper research are listed.

Keywords: Legislative text, Kur'ān, Sunna, *Dalālatu-n-naşş*, Methodology of Islamic law

الأستاذ الدكتور شكري راميتش

كلية التربية الإسلامية - جامعة زينتسا

دلالة النص في المذهب الحنفي

ملخص

يتناول هذا البحث تبحث مفهوم و موقف المذهب الحنفي من دلالة النص و أثر و نتائج ذلك التفسير والفهم على الأحكام الشرعية المستنبطة باجتهاد العلماء الأحناف. في بداية الأمر يدرس البحث طرق الدلالات للنصوص الشرعية، ثم يقدم التعريف اللغوي والاسطلاحي لدلالة النص عند الأحناف. من خلال أمثلة دلالة النص تم تفسير و بيان كيف كان يستدل علماء الأحناف بدلالة النص على الأحكام الشرعية. كذلك تم بيان موقف الأحناف من دلالة النص و من يرجح في حالة التعارض بين إشارة النص و دلالة النص. و في الختام ذكرت أهم النتائج التي وصل إليها هذا البحث.

الكلمات الرئيسية: النص الشرعي، القرآن، السنة، دلالة النص، أصول الفقه